

Indelningsverket

Kort historik, källa wikipedia

Indelningsverket

Indelningsverket var ett personalfinansieringssystem inom svenska staten och försvaret grundat på naturahushållning. Innan det svenska samhället hade frångått naturahushållning bestod kronans inkomster i första hand av råvaru- och livsmedelsprodukter, vilka inte på enkelt sätt kunde omsättas i kontanter. För att bäst dra nytta av dessa inkomster konstruerades ett system där inkomster samlades in ute i landet och fördelades direkt till ämbetsmän och befattningshavare. Ofta knöts specifika områdens avkastning direkt till någon förmånstagare. I fallet med den indelta armén och indelta kronobåtsmän för flottan skapades rotar bestående av två till fem hemman vilka själva skaffade en soldat (eller båtsman) och underhöll denne med torp och extra stöd. Officerare fick liknande arrangemang. Exakta villkor skrevs i ett kontrakt mellan rotens bönder och soldaten.

Äldre indelningsverket

Under Gustav II Adolf togs nästa steg, i och med utformandet av den regementsorganisation som kom att bestå till våra dagar. Organisationen fastställdes i 1634 års regeringsform och anslöt sig till landskapsindelningen. Truppförbanden rekryterades, förlades och underhölls såsom landskapsregementen.

Rekryteringen skedde genom utskrivning som beordrades av kungen. Alla män i allmogen mellan 15 och 50 år uppbådades och samlades till utskrivningsplatsen i respektive distrikt. Bönderna indelades i rotar om flera hemman där varje rote skulle sätta upp en knekt. En nämnd som leddes av en kunglig kommissarie med sexmän som bisittare bestämde och verkställde uttagningen av den som skulle bli soldat. Krigsfolksordningen av 1619 fastslog att var tionde man i roten skulle utskrivas, men det fanns möjlighet att leja någon i ens ställe. Somliga var också befriade från utskrivning. I huvudsak valdes män utan annan försörjning eller fast tjänst. De inhemska soldaterna utgjorde dock endast 10 procent av det totala manskapet

Undantag

Ett undantag utgjorde trupperna från Dalarna och delar av Norrland, vilka från Gustav II Adolfs tid haft karaktär av "ständigt knekthåll", det vill säga existerade och underhölls ständigt, i fred som krig. Systemet hade införts på vederbörande landskaps begäran och ansågs även fördelaktigt för Kronan. Allmogen slapp utskrivningarna och Kronan hade en viss truppstyrka garanterad

Yngre indelningsverket

Skånska kriget 1675-1679 visade för Karl XI och hans rådgivare att de dåvarande sätten att få fram nya rekryter var bristfälliga. Utskrivningar var en svår börda för de läger i vilka soldaterna hämtades: man visste inte om ens son eller dräng skulle bli utskriven och kanske inte återvända, och dålig utbildning jämte ovana vid fältlivet gjorde att dödligheten blev hög.

Värvning av professionella soldater var mycket dyrt, och om man inte kunde flytta över kriget på fientligt territorium och där låta det föda sig självt så var detta en alltför kostsam metod. Dessutom fanns det en önskan att försvenska de landskap som tidigare vunnits, eftersom lokalbefolkningen visat sig allt annat än trogen sina nya herrar. Tidigare hade man försökt hålla ett beridet regemente i Skåne och Blekinge, men metoden man då valt hade visat sig leda till övergrepp mot lokalbefolkningen och var en av anledningarna till det bondeuppror som uppstått under kriget.

Lösningen

Lösningen blev att förstärka det äldre indelningsverket. Troligen bidrog Rutger von Ascheberg och Erik Dahlbergh, erfarna generaler som kungen förlitat sig mycket på under kriget, till att denna lösning valdes: de hade erfarenhet av ett sådant system och var inte benägna att acceptera nymodigheter. Dessutom fanns det i Danmark sedan 1614 en milis på 4 000 man, som finansierades på detta sätt, och även om de inte sågs som fullt pålitliga och i början främst utnyttjades som arbetskraft utvidgades sedan systemet till att även gälla rytteri

Finansiering

För att få medel till bland annat denna reform genomfördes en omfattande reduktion, som ställde betydande jordegendomar till statens förfogande. Att detta var basen för reformen gjorde det lättare att få med sig de lägre stånden, och genom att den ställdes mot kontribution – extraskatter som även drabbade lågadeln – fick den även tillräckligt stöd på Riddarhuset. Dessa beslut lade även grunden för det karolinska enväldet.[9]

Åren 1680-1682 genomdrevs så en sådan organisation även i Sverige. Genom att nyttja de lägre ståndens motvilja mot den tidigare formen av utskrivning, där frälsebönderna – bönder som brukade mark ägd av adeln – kom lättare undan, kunde dessa vinnas. Systemet började införas innan det ens hunnits klubbats igenom riksdagen, genom att kontrakt skrevs med bönderna i enskilda landskap. I och med detta tappade adelns motstånd kraft, och även om de i slutändan gav ett förslag som byggde på utskrivningar kunde kungen få sin egen vilja igenom

Infanteriet och flottan

Infanteriets manskap hölls som ett så kallat ständigt knekthåll av allmogen genom rotering: varje landskap eller län åtog sig att utrusta ett regemente om 1 200 man i åtta kompanier som bestod av 150 man. Två eller flera gårdar, tillsammans minst två mantal, skulle tillsammans bilda en rote, och rekrytera och försörja en soldat; var gårdarna mindre än ett mantal fick fler gårdar gå samman. Den indelte soldaten skulle i de flesta landskap ha en bostad med tillhörande markbit, så kallat soldattorp. Om marken inte var bördig nog att försörja sig på skulle soldaten kompenseras. Han skulle även få lön. På grund av alla förmåner var det under det ständiga knekthållet många yngre bondsöner (som inte skulle efterträda fadern på gården) som föredrog att värvas som soldat framför att bli dräng. Bönderna hade i fredstid maximalt tre månader på sig att tillsätta vakanta platser, och i annat fall utdömdes böter och en av rotehållarna fick gå ut som soldat

Undantagna

Undantagna från indelningsverket var adelns sätesgårdar och frälsegårdar inom dessas rå och rör, likaså ryttarhemman, befälsboställen, prästboställen, länsmansgårdar, gästgivare och postbönders hemman. Bergsmanshemman med arbetsplikt för gruvorna hade även lättnader i rusttjänsten. Från 1690-talet kom även en lindrigare variant av indelningsverk att införas även för frälsehemman.

De meniga flottisterna, eller båtsmännen, försörjdes på liknande sätt, genom rotering och rusthåll i kustlandskapen.[13] Borgarna i städerna hade stadsbåtsmän.

De indelta soldaterna gjorde en generalmönstring vart tredje år, och vart tredje år hade kronan torpsyn för att se till att bönderna fullgjorde sina plikter mot soldaten.

I fredstid kunde soldaterna användas som arbetskraft av kronan för till exempel att bygga fästningar.

Kavalleriet

Kavalleriet organiserades något annorlunda. Här fanns en tradition av bönder som mot skattebefrielse själva stred som ryttare. Eftersom detta innebar en risk för bortfallna inkomster om ryttaren förolyckades så blev det nu istället bondens skyldighet att hitta en (eller i vissa fall flera) ryttare som han skulle hålla med häst och utrustning i utbyte mot skattebefrielse. I krig skulle dessutom fyra sådana bönder tillsammans skaffa en trosshäst och en trosspojke samt tält och en del annan utrustning

Officerare och ämbetsmän

Även om systemet för att hålla meniga ofta avses med uttrycket "indelningsverket" syftade detta dock ursprungligen på hur officerare försörjdes. Redan tidigare hade dessa ibland tilldelats gårdar som lön eller belöning. Nu fick var officer en egen gård "boställe", samt lön genom att inkomsterna från ett antal gårdar avsattes till detta ändamål. Även civila ämbetsmän avlönades på detta sätt, inklusive präster och klockare.

Den karolinska hären

I slutet av 1690-talet var indelningsverket infört i nästan alla de landskap i vilket det skulle vara bas för rekryteringen. Det bestod då av 25 000 fotsoldater, 11 000 ryttare och 6 000 båtsmän. Detta var dock inte hela den svenska hären: förutom Livgardet och flera kavalleriförband var de soldater som låg förlagda i fästningar och städer fortfarande värvade. Totalt kunde Sverige mobilisera 76 000 man, dubbelt så många i förhållande till folkmängden som något annat europeiskt land.

Under stora nordiska kriget tillkom dessutom de så kallade 3-männingsrotarna, där 3 rotar tillsammans satte upp en knekt, och efter samma grunder 4-männings och 5-männingsrotar.

Konsekvenser

Genom skapandet av indelningsverket fick Sverige inte bara en stående armé som snabbt kunde mobiliseras, man fick även en armé som, till skillnad från de som baserades på legosoldater, vilka ofta var mindre nogräknade individer, bestod av hederligt folk. Under stora nordiska kriget skulle systemets styrkor och svagheter visa sig: å ena sidan fungerade systemet ypperligt under krigets inledande skede, och de invaderande styrkorna kunde besestras inom lite mer än ett år.

Avskaffande

Under 1800-talet ifrågasattes indelningsverket allt oftare, naturligt nog framför allt från bondeståndets håll, eftersom det var bönder som stod för kostnaderna. Värnpliktsarméer infördes i allt fler länder och dessa kunde utrusta numerärt betydligt större truppmängder, och i militär träning kunde de indelta soldaterna inte heller mäta sig med värvade trupper.

Bondeståndet hävdade vid mitten av seklet att endast kavalleriet var stridsdugligt, medan resten bestod av uniformerade torpare. Trots det misslyckade försöket med lantvärn i Finska kriget infördes Gotlands nationalbeväring 1811 och en första värnplikt inrättades i övriga landet 1812. Genom ett riksdagsbeslut 1873 bestämdes det att indelningsverket successivt skulle ersättas med värnplikt. Avvecklingens avslutande del genomfördes 1901. De redan anställda knektarna fick dock rätt att fortsätta att tjänstgöra så länge de önskade. Den siste indelte soldaten, korpral Knut Ramén, fullgjorde trots en synnerligt hög ålder, fortfarande sina kontrakterade repetitionsövningar vid Upplands regemente (I 8), som då bytt namn till Upplands regemente (S 1), i Uppsala ända till år 1971. Den siste knekten att avlida var dock en Axel Ljung som avled 1983. Han hade dock avslutat sin tjänstgöring redan i november 1942

Båtsman (indelningsverket)

Båtsman eller kronobåtsman var en militär som i det svenska indelningsverket tilldelades örlogsflottan för tjänstgöring ombord, och som för sitt uppehälle tilldelades ett båtsmanstorp.

I Blekinge och Södra Möre härad i Småland fanns enbart indelta båtsmän och dessa var indelade i rusthåll. I stort sett höll varje gård en båtsman. I kusttrakterna i övriga riket fanns kompanier med roterade båtsmän. Två eller flera gårdar gick samman och bildade en rote. I dessa socknar fanns även indelta soldater av olika slag. Det fanns ersättare för rotebåtsmän, så kallade fördubblingsbåtsmän.

Rusthållet eller roten betalade årlig lön, kläder och stod för ett båtsmanstorp med tillhörande odlingsbar mark. Ibland ingick vissa förmåner, som utsäde eller annat.

Uniform för rodebåtsman 1824.

Uniformer

Rotebåtsmän 1832

Rotering

Besiktning av soldattorp av kompanichefen, den indelte sodlaten och rotebonden. Färglitografi av V.L.E. Sparre (1866).

Rotering eller det ständiga knektehållet uppkom som ett åtagande från allmogens sida, att ständigt hålla ett visst antal män under vapen. I gengäld åtnjöt man frihet från utskrivning.

Ägarna av den roteringsskyldiga jorden indelades i rotar. Varje rote skulle anskaffa, utrusta och avlöna en soldat. I allmänhet skulle två hela gårdar bilda en rote. Om gårdarna var små, kunde roten bestå av tre eller fler gårdar. Den största gården i roten, på vars mark soldattorpet vanligen byggdes, kallades stamrote och ansvarade för att rotens skyldighet uppfylldes. Övriga gårdar kallades strörotar.

Rotering

För att slippa det ovissa med utskrivningar, enligt det äldre indelningsverket, ingick några landskap ett avtal med kronan om att, mot befrielse från utskrivning, ständigt hålla ett visst antal man till krigstjänst. Så åtog sig Dalarna redan 1621 att uppställa 1400 man. Dylika avtal om ständigt knektehåll ingicks även mellan kronan och allmogen i vissa socknar av Västmanland 1623, Jämtland 1645, Västerbotten 1649 och Hälsingland 1675.

Under Karl XI infördes det ständiga knektehållet, eller yngre indelningsverket, i nästan hela riket. Det skedde genom ömsesidiga avtal mellan landskapen och kronan. Endast Österbotten vägrade till 1733 att delta i det ständiga knektehållet. Genom dessa avtal, s.k. knektekontrakt, förband sig landskapet att "utgöra ett regemente", vilket utan avkortning skulle bestå av 1200 soldater "med korpraler och gemene". Vissa undantag gavs dock, t.ex. i Småland där regementena skulle bestå av 1100 soldater.

Undantag

Undantagna från roteringen var adelns rå- och rörshemman, kungsgårdar, prästgårdar, civila och militära boställen, rusthåll, bergsmanshemman och bergsfrälse samt gästgivargårdar.

Med uttrycket tjänsten på roten avsågs i den indelta armén de övningar och den kontroll av vapen och utrustning, soldatens uppförande och disciplin som förekom när inte förbanden var sammandragna till övningsläger, kommenderingar eller krigstjänst.

Soldattorpsskylt

Soldattorp nr. 103
i Västmanland.
1910-tal.

Västergötland. Flo sn.
Soldattorp Månstorp,
Månggården. Famför stugan
soldaten Gustaf Albin Rapp
med hustru och son. Stugan
helt ombyggd.

Foto: omkring 1910.

Soldattorp 35/liv,
Berghem, Siringe

Edstrand, Carl-Emil.
Livkompaniet, I 12. Soldattorp nr
7, Edeskvarna.

Soldattorp nr 55,
Bohult. A 6.

F d soldattorp,
Djupa, Tierps
socken,
Uppland 2000

Försvarshistoriska
muséet, Jkpg.
Soldattorpet.

"Syskonmöte i soldattorpet",
Ekeby, Rasbo, Uppland 1947

Ryttartorpet på Linnés
Hammarby,
Danmarks socken,
Uppland 2012

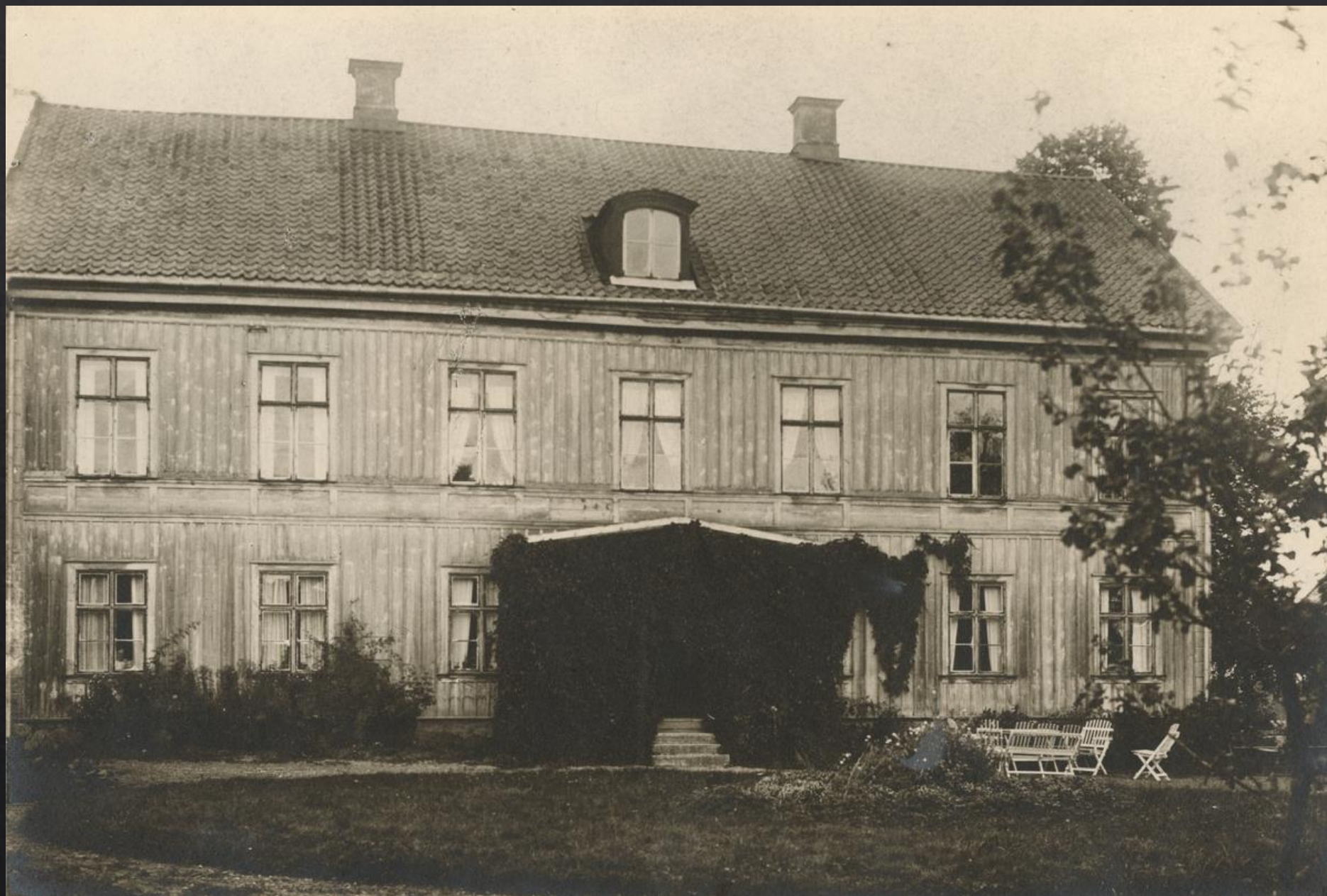

Grupporträtt av
Smålands Karoliner
framför soldattorp.
Ca år 1980

Överstebostället
Granbäck, Kortebo
(trädgårdssidan)

FOTOGRAFERING
1910 - 1920
(Uppskattning)

Kaptensbostället
Jordstorp, Grenna.

FOTOGRAFERING
1910 - 1920
(Uppskattning)

Soldattorp 1135.
Skattegården

Karl XI, kung av Sverige (1655 - 1697)

FOTOGRAF Klintefors, Erling

Marinmuseums foton

Hälsinge Regemente kamratförening
"Bocken". I 14. Den 25 Juli 1944

Länsmuseet Gävleborg

FOTOGRAF Carl Larssons Fotografiska Ateljé AB

Hälsinge
regemente I 14.

Länsmuseet Gävleborg

FOTOGRAF Röstlund, Torsten

Västgöta regemente, IÅ
6, f.d.
infanteriregemente.
Regementets ursprung
var det västgötska rytteri,
uppsatt vid mitten av
1500-talet, som från 1628
utgjorde

Västgöta kavalleriregemente.
Detta omorganiserades 1811
till infanteri med namnet
Västgöta regemente.
Regementet vapenövades
från 1745 på Axevalla hed
och flyttades 1916 till
Vänersborg. Det drogs in
1927.

Bilden är fotograferade vid sekelskiftet.

Västgöta-Dals regemente var sedan 1600-talet förlagt vid Nygårdsängen, omedelbart söder om Vänersborgs centrum. Regementsövningsplatsen sågs dock som allt mer olämplig, inte minst på grund av det vattensjuka området i närheten av Vasbottenviken. Från 1863 fick man därför ny förläggningort vid Grunnebo, väster om Vänersborg. År 1906 lades även Grunnebo hed ner då Västgöta-Dals regemente upphörde för att förena sig med Hallands regemente i Halmstad.